

Erdészeti irodalmunk kezdete

„*Hasznos pedig a határba élő fákat ültetni, ...*”

/Apáczai Csere János:

Magyar Encyclopedia 1653/1977.338./

Már az Előszóban láttuk, hogy az *erdészettörténet* gyűjtőfogalom, ahová betartozik az *erdőtörténet*, az *erdőgazdálkodás története* (az előbbi tárgya az erdő, az utóbbié már emberi tevékenység) és a *szűkebb értelemben vett erdészettörténet*, amely az erdészeti jog, igazgatás, tudományok, irodalom és erdészeti oktatás történetével foglalkozik, idesorolva az erdészeti szakirodalom történetét, valamint az erdészeti életrajzokat is.

Az előszóból az is kitűnik, hogy a kutatott területre vonatkozó gazdag erdészeti-faipari eseményanyag bemutatása elsősorban bizonyos szak-, szép- és közírók egy vagy több munkájának szakmánk szempontjából történő ismertetése által valósul meg, a szerzők legjellemzőbb kiadványának megjelenési éve szerint, kronológikus sorrendbe rendezve az anyagot. (→Tartalomjegyzék.) Ezzel az a vázlatos erdészeti- és faipartörténet, mellyel az olvasó könyvünkben találkozik, azonosul a szakma tudományának a történetével, ennek kiindulása pedig 1578-ra tehető. Ebben az évben ugyanis Kolozsvárott, Heltai Gáspárné nyomdájában megjelent *Melius Péter*nek (Horhi, Somogy megye, 1536 körül - 1572., Debrecen) *Herbárium*. Az fáknek, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól c. munkája, mely bizonyítja, hogy a szerzője nemcsak alapos hittudós és kiváló nyelvtehetség volt, hanem behatóan foglalkozott a növénytannal és az orvostudománnyal is. Háromszáz középkori betegség leírását és 1500 népi gyógymódot tartalmaz ez az első magyar nyelvű természettudományos kézikönyv, melyet Melius Péter (eredeti neve Horhi Juhász Péter) a *beteg emberek hasznára írta*. (A kötet hasonló kiadását a 400. évforduló alkalmából, *Szabó Attila* igen részletes bevezető tudományával és magyarázó jegyzeteivel, a Kriterion Könyvkiadó jelentette meg.)

A *Herbarium* mindnyájunk számára ritka érték. A szakirodalom adatai szerint a szerző 376 lapon 233 egységben 627 növényfajt sorol fel és részletez. Tartalmazza a legismertebb gyógynövényeket, dísznövényeket, *erdei fákat és cserjéket*, valamint más vadon termő és termesztett növényeket. A természettudományok szétválásának kezdetén született, ezért rendkívül sokrétű. Gyakran forgatott gyógyszerkönyv volt. A mezőgazdaságtudomány az első kertészeti, állatgyógyászati szakkönyvnek tartja, míg az erdészettudomány is sajátjának tekinti ezt az első tudományos igényű népszerűsítő kézikönyvünket, és nem alap nélkül. Olyan *faanyagismerettani* megfigyeléseket tartalmaz ugyanis, amelyek az erdészeti szaktudomány fejlődésének is elindítói lettek.

Megállapításunkat a *Teleki-Bolyai Dokumentációs Könyvtárban* lévő példányból vett két idézettel igazoljuk:

„Folio 16. De orno

Ornus Gyoerttyán fa Banbuchen

Ez igen eroes fa, hegyen terem, kiboel Malom fogat, és eroes nyeleket csinálnac.

Folio 12. De Alno

Alnus Eger fa

Az vizes foeldben mint egy czont úgy áll, az foeld kuevuel meg rothad.”

„Csekély volt a kezdet s igen hosszas a szünet, mely egy szakmunka megjelenésétől a másikkig lefolyt”, írta - jogosan - *Márki Nándor* az *Erdészeti Lapok* 1874-ik évfolyamában /463./. És abból a kevésből is mi maradt fenn? Pedig gazdasági tanácsokra az erdészet körében is szükség volt. Bizonyítják ezt a *naptárakban* fellelhető ajánlások, melyek közül az *1632-re szóló kolozsvári kalendárium* egyik versének első sorát idézzük: Február „2. Most gerendát, lábát, vesszőket, most karot erdőly, ...”.

Hasonló *erdészeti havi teendőket* *Apáczai Csere János* Magyar Encyclopaedia-ja (megjelent 1653-ban) is tartalmaz: „[...] Aprilis [Szent] György hava. [...] 5. A *fűzfákot* is most ültess, nyessd, minden negyedik esztendőben egyszer.” /Apáczai Csere János: Magyar Encyclopaedia. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a magyarázó jegyzeteket írta Szigeti József. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1977. 353./

Önálló erdészeti tárgyú mű - eddigi ismereteink szerint - azonban csak 1656-ból származik, *Oroszhegyi Mihálynak* köszönhetően. És azért is, mert *Benkő Józsefnek* 1796-ban megjelent, A közép-ajtai szkumpia vagy ismeretesebb néven etzet-fa és annak kordovány bőr készítésére való haszna c. írásáig (a következő ismert erdészeti kiadványunkig) 140 év telt el, Oroszhegyi idézett munkájával többet kell foglalkoznunk.

Életről csak annyit tudunk, amennyit két ismert verses munkájában magáról vall. *Bod Péter* 1766-ban megjelent *Magyar Athenas-a* Az fenyő fanak hasznos vóltáról ... c. versét méltatva ezt az alábbi elismerő szavakat örökítette ránk: „Jeles szép elmés versekkel vagyón írva. Vad erdőknek szelíd élő fája.” A későbbi megemlékezői (Toldy Ferenc, Szabó Károly) is csupán mint költeményt veszik figyelembe az idézett irodalmi alkotást, pedig tartalmaért és célkitűzéséért elsősorban az erdészeti irodalom vallhatja magáénak. Az pedig, hogy a munka versben van írva, semmit sem von le szakmai értékéből, mert az akkori tudomány ezt a közlési módot nem tartotta magához méltatlannak.

A Zetelakán 1655. augusztus második hetében befejezett és Lőcsén egy évvel később kiadott, összesen 395 sort tartalmazó verset az erdészeti szakközönység számára az *Erdészeti Lapok* hasábjain 1882-ben *Dietz Sándor* ismertette. Méltatásában megjegyezte, hogy „a munka az erdélyi nemzeti múzeum által lett kiállítva s mint unikum feltüntetve.”

Oroszhegyi tárgyalt irodalmi művét és siralmas énekét /Az magyaroknak 1657 esztendőbeli pogány tatároktól való szomorú el raboltatásáról irt siralmas

versek/ az 1977-ben megjelent *Régi Magyar Költők Tára*, XVII. sz. 9. kötete is tartalmazza. Az előbbi a kiegészítésként közölt magyarázat *mesterségsérő ének*nek tekinti, melyre annál is inkább szükség volt, mert a XIX. század végéig a nagyközönség kevésbé értékelte az erdőt, az erdőgazdálkodást pedig nem tekintette szakmának. Ezért is hangoztatjuk Az fenyő fanak hasznos voltáról ... c. vers erdészeti jellegét - függetlenül annak másodlagos, *technikatörténeti értékétől* -, mert, habár a költő célja versének megírásával nem a fakitermelési szabályok és a zsendelykészítési eljárások ismertetése, hanem *a fenyő dicsőítése és hasznának bizonyítása volt*, mindezek hangsúlyozásával jó szolgálatot tett az erdő megkímélése ügyének. (Feltehetően már akkor is indokolt volt erre összpontosítani, hiszen a „sok” erdővel szembeni ellenszenv már jelentkezhetett.)

Azzal, hogy Oroszhegyinek a fenyőfát és a zsendelycsinálók mesterségét dicséző énekét az *erdészeti szakirodalom* kategóriájába utaljuk - függetlenül annak szépirodalmi értékétől, és attól, hogy a néprajz is hivatkozott soraira /vö. *Haáz Ferenc*: Udvarhelyszéki famesterségek. Kolozsvár, 1942./ -, egyben tanúbizonyosságot teszünk az erdészeti szaknyelv XVII. századbeli létezéséről. (Egyébként erre utalnak egykori erdészeti okleveleink is, pl. az 1640-ből származó, az Aranyosszék közös erdejére vonatkozó tanúvallatás, mely a *Magyar Erdészeti Oklevéltár* - a következőkben EO - I. k. 439-445. oldalai tartalmazzák. Vö. Grétsy László: A magyar erdészeti szaknyelv kialakulása. Nyr. XCII, 1968, 156-65.)

Oroszhegyi Mihály nem nevezte magát deáknak (tanult embernek), de versének egyes soraiból következik, hogy inkább tartozott a verselgető deáki réteghez, mint az erdőbirtokosok vagy a fakereskedők közé. Kifejezései szakszerűek, magyarosak és ma is könnyen érthetőek. Alig használt egy-két olyan *szakszót*, mely magyarázatot igényel. (Pl. sellye = koporsó.) Máskor az egykori terminológiát maga a szakíró-költő magyarázza meg. (Pl. a ródaló fejszét.) Tömören fogalmazott, mely néhol a pontosság rovására ment. Így például nem tűnik ki egyöntetűen, hogy a rönkök vízi szállítása a Nagy-Küküllön tutajozással vagy úsztatással történt-e.

Oroszhegyi versének első részében „az fák hasznáról” írt, mégpedig a fenyőfáról, részletesen ismertetve annak felhasználását. Bevezető versszaka nagy szeretettel idézi a fenyőt egy olyan vidéken, hol annak kérlelhetetlen pusztítása évszázadokig bevett szokás volt:

„Járuly-elő mostan te kedves Fenyő-fa,
Kinek itt mi köztünk már nem lehet mássa,
Mert tsak egy ház-is nints itt köztünk fundálva,
Ki abból nem vólna rakva, és padolva.”

A továbbiakban megemlíti mint épületfát, épületasztalosfát, hangszerfát, bútorfát, a járművek fáját stb. Nem feledkezik meg arról sem, hogy a fenyő gyógynövény, gyógyszer és többek között az élelmiszer-termeléshez is hozzájárul:

„Alatta-is néki szép gombák teremnek,
Más féle gyümölts-is ezek között terem!”

A vers 60-95. közötti szakaszai a zsendélykészítés „kellemetességeit” ismerteti, az azzal járó fáradságos munkát az alábbi két sorban összegezve:

„Ne mondgya bár senki az Sendelyt drágának,
Ha abban nyoltz százat egy forintért adnak.”

Érdeme *Oroszhegyinek* az is, hogy bevezető soraiban a szakirodalom elhanyagoltságáról sem feledkezett meg, panaszkodván: „[...] az Poeták semmit sem ujítanak, az fák hasznáról semmit is nem írnak”. Szerette azt a földet, hol élt: „Oh drágalátos hely, ki ily fákat nevel” szavakkal dicsőítve azt. Ismerte a fenyvesek legnagyobb veszedelmét, a vihart. Éppen ezért versében így könyörgött: „Tölem is áldott légy, Fenyő-fás völgy és hogy ne meny szél-vész azokra.”

Mindezen lelkesen szerény soraiért, ügybuzgalmáért *Oroszhegyi Mihály*, zetelaki költő-szakíró személye és munkája az erdő- és a szakmaszeretet jelképévé vált. Verséhez talán *Orbán Balázs* erdőt megbecsülő, a természetet óvó, XIX. századi sorai hasonlíthatók.

Erdészeti irodalmunk korai megalakulását az anyanyelv fejlettsége tette lehetővé. Az úttörők egyikére gondolva napjaink nagy költőjének soraiból idézhetünk:

„[...] az irányt s az ösvényt lábunk előtt követjük mint diákjai annakidején gyulafehérvárról kolozsvárra jövet egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv”

/Kányádi Sándor: *Apáczai*. 1975./

